

Keskustelua

Nihil est; de nihilo nihil fit

Kirjoituksessaan »Horjuvatko perinteen-tutkimuksen perusteet?» (Vir. 1980 s. 255—262) Pentti Leino yllättävästi leimaa edustamani, kansanrunouden perinnetuotteet runoudeksi käsittävän tutkimuksen nihilismiksi, joka ei »jätä diakroniselle kansanrunoudentutkimukselle oikeastaan mitään muita mahdollisuuksia kuin toivon vanhojen ja toistaiseksi tuntemattomien muistiinpanojen löytymisestä». Kuin kaikuna on Leinin väite toistunut Leea Virtasen artikkelissa »Nihilististä kansanrunoudentutkimusta» (Vir. 1983 s. 140—141).

Folkloristiikasta tai kielitieteestä ei lainkaan ole kysymys vaan runoudesta ja runouden tutkimuksesta. Vanhojen, toistaiseksi tuntemattomien muistiinpanojen löytymisellä on — sikäli kuin ne ovat runoutta — vain se merkitys, että runouden tutkimukselle tulisi uusia kohteita, joilla tietysti ikänsä perusteella olisi oma erikoismerkityksensä. Tällaisten löytöjen mahdollisuus on häviävän pieni, ja yhtä vähäisiä ovat toiveet muinaisista runoilijoista kertovista tiedoista.

Käsitellessäni Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirjassa 34 (1982, s. 73—87: »Folkloristiikan paradigman vaihdos runouden tutkimuksen näkökulmasta») Leinin artikkelia huomausin, että monet perinnetuotteet ovat hyvin kaunista runoutta ja runoutena tutkittavissa sekä teksti- että taustalähtöisin menetelmin. Esimerkiksi otin Larin Parasken laulaman »Alahall on

Allin mieli» (SKVR V 3 383; Suomen kirjallisuuden antologia I s. 74). Rinnastin sen tutkimusmetelmien kannalta Aleksis Kiven »Sydämeni lauluun» ja kysyin, onko tämän runon pitäminen sanataideteoksena ja sen tutkiminen runoutena arvoja tuhoavaa nihilismia. Jos niin on, asia ei ole autettavissa, sillä runoa ei voida sulkea runouden tutkimuksen ulkopuolelle.

Esteettisiä arvoja sisältäviä runo- tai proosateennöksiä (-artefakteja) ei Agricola edeltäneiltä ajoilta ole. *Nihil est; de nihilo nihil fit* — ei ole mitään; siitä, mitä ei ole, ei mitään seuraa. Tästä kielteisestä tosiasiasta, »nihilismistä», ei ole pääsyä runoudentutkijalla sen paremin kuin folkloristillakaan. Tosiolut tunnustavasta »nihilismistä» luopuminen johtaa, jos on kysymys runoudesta, myyttiseen ajatteluun. Runouden tutkimuksen ja myyttisen ajattelun välillä on kuilu, jonka yli ei siltaa ole rakennettavissa. Kysymystä valaiskoon pari esimerkkiä.

Elias Lönnrot kuvitteli, että tietyt vanhoissa runoissa kerrotut tapahtumat olisivat olleet todellisuutta toistatuhatta vuotta aikaisemmin, ja 1830-luvulla hän uskoi, että niiden näyttämönä olisivat olleet Vienanmeren eteläpuoliset rannikkoseudut, jossa myös »Kalevalan runot» olisivat syntyneet. Mitään Lönnrotin runoteoksia varhaisempia »Kalevalan runoja» ei ole ollut olemassa (nihil est), eikä Kalevala ole niistä voinut syntyä (de nihilo nihil fit). Ne ovat vain Lönnrotin valtava kuvitelma. Eri asia on, että Runokokouksen Väinämöisestä 16 laulantoa sekä Kalevalan 1.

Keskustelua

painoksen 32 ja 2. painoksen 50 runoa ovat Kalevalana suomalaista kirjallisuutta ja ne ovat syntyneet enimmälti karjalaisista runoteennöksistä. Kaikki, mitä Lönnrot on kirjoittanut »Kalevalan ajasta» ja muinaisista »Kalevalan runoista», on uskon perustuvaa myyttistä ajattelua, ja sen sanallinen ilmaisu on myyttistä kieltä.

Lönnrotin uskomuksesta on tietoja vain hänen oman kynänsä jäljissä. Kun kritiikki on osoittanut sen pelkäksi kuvitelmaksiksi, se olisi voinut jäädä lyhytaikaiseksi, ellei olisi syntynyt eeposta. Lönnrotin uskomuksella ei ole mitään merkitystä nyt puheena olevien runoteennösten tutkimuksessa, mutta se valaisee merkittäväällä tavalla Lönnrotin käsityksiä kansanrunoista ja hänen pitkäaikaisen luomistyönsä motivaatiota.

Vuoria siirtävässä uskonvarmuudessaan Lönnrot loi Kalevala-eeoksen; hän luuli julkaiseensa kuvittelemansa »Kalevalan runot» ainakin sisällykseltään, joskaan ei aina muodoltaan sellaisina, kuin hän arveli niiden alun perin olleen. Näin hänen uskomuksensa muuttui myytyksi, joka tunnetaan kautta maailman suomalaisena Kalevala-myyttinä.

Voimatta omaksua Kalevala-myyttiä mutta sen uskonnollisuutta tajuamatta Matti Kuusi on sen tilalle esittänyt kuvitelman muinaisesta »Sampo-eeoksesta», joka 1200-luvulla olisi käsittänyt paitsi sampojakson myös muita kertovia runoja. Kysymys on Lönnrotin uskomuksen muunnoksesta, ja samoin kuin muinaisista »Kalevalan runoista» myös 1200-luvun »Sampo-eeoksesta», Kuusen kuvitelma, voi olla tietoja vain hänen kynänjäljissään. 1200-luvun »Sampo-eeoksellaan» ei ole merkitystä runoteennösten tutkimuksessa, sillä: nihil est; de nihilo nihil fit. Kuusen kuvitelma on myyttistä ajattelua, mutta kun vain ani harvat siihen uskovat, siitä ei voi tulla myyttiä, etenkin kun sillä nimestään huolimatta ei ole eeposta tukenaan. »Sampo-eeos» kuuluu Kalevalan vastaanottoa ja vaikutusta selvittävän reseptiestetikan keskeiseen tutkimusalaan ja osoittaa Lönnrotin luoman Kalevala-myytin vaikutuksen nykyaikainakin erittäin suureksi.

Myyttiseen ajatteluun perustuva runoteennösten tutkimus on spekulatiivista tiedettä, jota Rafael Koskimies luonnehti viimeisessä kirjassaan, tutkimuksessa Kalevalan estetiikkaa (Vaasa 1978, s. 8–9) seuraavasti:

Minun lienee persoonallisena tunnustuksena lupa sanoa, että harrastelijankin askartelu näissä [kansanrunouden] maailmoissa on lumoavaa ja mukaansa tempaavaa, siitäkkin huolimatta, että tutkijat ilmeisesti joskus, eivätkä aivan harvoin, ovat päättelmissään ja teorioissaan ikään kuin unohtaneet kovan maan jalkainsa alla ja jättäneet empiirisen tutkimuksen kaus taivaslentojensa alapuolelle. Estetiikka, jota yleensä pidettäneen hieman epämääräisenä tieteenä, tuskin voisi suoda itselleen sellaisia vapauksia. Se on Kalevalaakin lähestyessään nähdäkseni pysytellyt kriittisen pidättyväisenä, eräitä poikkeuksia lukuunottamatta. – Folkloren liikuma-alan laajuutta, suorastaan rajattomuutta kuvastaa sekin ulkopuoliselle tarkastajalle kenties lähinnä paljastuva tosiasia, että tutkijat suuressa määrin operoivat hypoteesein, kilpailevat eräänlaisessa metodisissa potentiaalipelissä. Eräästä tämän tieteenalan yleisesityksestä tapamme siten alituiseen sellaisia sanamuotoja, kuin että tutkija A »arvaillee» jotakin, että B »haluaa nimittää» löytöään joksikin, että C »olettaa» jotakin, että D »on tietävinään tai tuntevinaan» jotakin ja E »on löytävinään» tai että F osoittaa jonkin seikan tapahtuneen »muka» niin tai näin.

Esteettinen tarkastelu ei ole näin monisäikeistä: se rajoittuu siihen, mitä taiteen omaksumisen voidaan todeta sisältävän, eikä halua pohtia, miksi jokin asia on niin tai näin, mistä se johtuu tai mitä se allegoriana merkitsee.

»Samporuno»- ja, miksipä ei, myös »Sampo-eeos»-sanoja voidaan mielekkäästi käyttää kahdessa yhteydessä:

1) Tietyn runoteennöksen nimenä. Kansanrunon syntymisestä ei silloin voida puhua, sillä esittäjä on laulaja, ei runoilija. Laulajien omat seipitteet ovat eri asia.

2) Samporunoteennösten muodostaman ryhmän nimenä. Tällaisen ryhmän voidaan myöhemmin katsoa syntyneen silloin, kun sen varhaisin runoteennös pantiin muistiin. Tässä mielessä »samporuno», siis runoteennösten ryhmä, syntyi

Keskustelua

Taalainmaalla v. 1817, jos Gottlundin tunnettua muistiinpanoa pidetään runoteennöksenä. Muinaista runoa tarkoittavana »sampleruno» on myyttistä kielenkäyttöä.

Esteettisiä arvoja sisältävät runo- ja proosateennökset ovat erittäin monimuotoinen, rikas ja arvokas kansantaiteen laji, merkittävin Suomen kansantaiteista. Ne ovat runoutta ja runouden tutkimuksen teksti- ja taustalähtöisin menetelmin tulkittavissa. Kaikki pyrkimykset runo- ja proosateennösten sulkemiseksi runouden

— taiteen — tutkimuksen ulkopuolelle on torjuttava.

VÄINÖ KAUKONEN

Toimitus katsoo tämänkertaisen keskustelun Kalevalan, kansanrunouden ja niiden tutkimuksen luonteesta päättyneen (aiempia puheenvuoroja: Väinö Kaukonen, Vir. 1982 s. 347—354, Leea Virtanen, Vir. 1983 s. 140—141; vrt. myös Pentti Leino, Vir. 1980 s. 255—262, Väinö Kaukonen, Vir. 1983 s. 86—93).